

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Bendrosios psichologijos katedra
Vilnius 2009

Irina Jektorova

Psichologijos ir kriminologijos studijų programa
Referatas

Naujausi vaiko liudytojo/nusikaltimo aukos teismo proceso metu patiriamo streso mažinimo būdai

Darbo vadovas: Prof. G.Valickas

TURINYS

1. ĮVADAS	3
2. Rekomenduojamos pagalbinės priemonės (angl. <i>testimonial aids</i>).....	5
2.1. Publikos pašalinimas iš teismo salės	5
2.2. Girdėtų parodymų perpasakojimas (angl. <i>hearsay evidence</i>)	6
2.3. Gebėjimo duoti parodymus prezumpcija	6
2.4. Informacijos viešinimo draudimas	6
2.5. Ekranas	7
2.6. Draudimas save reprezentuojančiam kaltinamajam apklausti vaiką	8
2.7. Palaikantis asmuo	8
2.8. Liudijimas už teismo salės	9
2.9. Įrašytų parodymų naudojimas	10
3. IŠVADOS	12
4. LITERATŪRA	13
5. PRIEDAI.....	14

1. ĮVADAS

Vaikai liudytojais, aukos, jų parodymai ir teismo proceso metu patiriamo streso įtaka mokslininkus pradėjo dominti palyginus neseniai. Ilgą laiką vaikų parodymai buvo laikomi nepatikimais, todėl vaikai praktiškai nebuvo kviečiami duoti parodymų. Tačiau situacija pradėjo keistis ir jau kelis dešimtmečius mokslininkai tiria ne tik vaikų apklausos ypatumus, vaikų parodymų tikslumą bei patikimumą, bet taip pat buvo atkreiptas dėmesys į vaiko teismo proceso metu patiriamą stresą, jo įtaką vaiko parodymams, priežastis ir jo sukeliamas pasekmes vaikui.

Edelstein ir jo kolegijos (Edelstein et al, 2002, p.274) pažymi, kad tyrimų, nagrinėjusių vaiko reakcijas į dalyvavimą teismo procese, visuma rodo, jog vaikai, dalyvavę teismo procese kaip aukos seksualinio išnaudojimo bylose, gali patirti padidintą emocinį ir elgesio distresą, ypač teismo proceso metu ir netrukus po jo. Labai svarbu atsižvelgti į vaiko emocinę būseną teismo proceso metu, nes tai gali turėti ir teisių pasekmių, kadangi tyrimais buvo nustatyta, jog egzistuoja ryšys tarp vaiko emocinės būsenos ir jo sugebėjimo duoti parodymus – vaikai, kurie jautėsi labiau įsitempę dėl kaltinamojo buvimo ar teismo salės aplinkos, buvo mažiau nusiteikę pasakoti, kas nutiko, ir jų parodymai buvo mažiau tikslūs ir pilni (Cashmore, 2002, p. 207). Tuo tarpu teismo simuliacijos, teismų stebėjimo tyrimai rodo, kad vaikai liudytojais patyrę mažiau streso galėjo pateikti pilnesnę ir tikslesnę informaciją (Cashmore, 2002, p. 208).

Daugeliui suaugusiųjų yra sunku stoti prieš teismą duodant parodymus ir jaunimui ši patirtis gali būti dar labiau bauginanti (Esam, 2002, p. 317). Daugelis tyrimų parodė, kad parodymų davimas teisme dažniausiai yra vaikams stresą sukiantis patirtis. Šis vaikų patiriamas emocinis distresas sukelia įvairius neigiamus padarinius be potencialios papildomos traumos nusikaltimo aukoms. Be to, kaip jau buvo minėta, emocinė įtampa gali ženkliai įtakoti vaiko kognityvinius sugebėjimus, šitaip dar labiau apsunkinant vaiko apklausą, įtakojant nepilnų parodymų davimą ir panašiai (Köhnken, 2002, p. 234). Distresas ir baimė gali kai kuriuos vaikus priversti prarasti dėmesio koncentraciją, sutrikdyti jų gebėjimus klausytis ir atsakinėti į klausimus (Cunningham, Hurley, 2007, book 2, p. 4). Taigi yra svarbu atsižvelgti į vaiko emocinę būseną teismo proceso metu, kaip teismo proceso sukeliamas stresas įtakoja vaiko gebėjimus duoti parodymus, jo parodymų tikslumą, pilnumą ir patikimumą.

Tačiau mokslininkai taip pat tiria ir galimus ilgalaikius teismo proceso metu vaikui sukeltos streso padarinius. Šie ilgalaikiai dalyvavimo teismo procese padariniai yra ne tokie aiškūs, bet susidaro bendras įspūdis, kad distresas susijęs su dalyvavimu teismo procese gali išlikti net kelerius metus (Edelstein et al, 2002, p. 274). Tokie tyrimų rezultatai skatina ieškoti streso šaltinių bei būdų mažinti vaikų teismo proceso metu patiriamą stresą.

Įvairiais tyrimais buvo nustatyta, kad palaikymo stoka, liudijimas daugiau nei vieną kartą, liudijimo perspektyva (Edelstein et al, 2002, p. 265-266), informacijos apie teismo procesą trūkumas (Edelstein et al, 2002, p. 268-269) bei tiesioginis susidūrimas su kaltinamuoju (Köhnken, 2002, p. 234, Cunningham, Hurley, 2007, book 1, p. 6, Edelstein et al, 2002, p. 264) yra vieni svarbiausių streso šaltinių teismo proceso metu. Nors kelių apklausų ir vieno parodymų davimo efektas nėra stiprus, nesibaigiančios apklausos ir pakartotinas parodymų davimas ypatingai sekina bent jau trumpam laikui (Edelstein et al, 2002, p. 269). Cunningham ir Hurley (2007, book 1, p. 6) kaip svarbius streso šaltinius taip pat nurodo informacijos bei supratimo apie teismo procesą trūkumą; teismo posėdžių perkėlimus, pasikeitimus ar atidėjimus; viešąjį pasirodymą (kaip pažymi Köhnken (2002, p. 235), nepažįstamų žmonių dalyvavimas sudaro papildomą įtampą vaikui liudytojui). Atsižvelgiant į išvardintus bei kitus stresą sukeliančius šaltinius bei jų trumpalaikius ir ilgalaikius padarinius, teisinėje sistemoje buvo pradėti vykdyti ikiteisminio tyrimo bei teismo proceso, kuriuose dalyvauja vaikai, pakeitimai.

Atsižvelgiant į streso šaltinius, įvairios šalys pradėjo naudoti tam tikras procedūras, siekiant sumažinti vaiko streso lygį teismo proceso metu. Pokyčiai tyrimo bei teismo proceso procedūrose, kaip rašo Cashmore (2002, p. 203), yra skirtos pabandyti prisitaikyti prie vaikų poreikių, tuo pat metu nepažeidžiant kaltinamojo teisių. Šiuos pasikeitimus galima suskirstyti į tris grupes: teismo aplinkos pakeitimai ir naujų procedūrų taikymas siekiant sumažinti pagrindinių stresorių įtaką vaikams teismo proceso metu; įgalinti vaikus, paruošiant juos teismo proceso patirčiai; ir lavinti specialistų, dalyvaujančių tyrime ir teismo procese, įgūdžius (Cashmore, 2002, p. 203).

Šis darbas skirtas teismo aplinkos pakeitimo būdams bei procedūroms, kurios yra taikomos teismo proceso metu, siekiant sumažinti vaiko patiriamą stresą. Tikslas yra pristatyti naujausias procedūras, kurios yra naudojamos kaip apsauginės priemonės nuo pagrindinių teismo proceso stresorių. Taigi bus apžvelgtos pagrindinės pagalbinės priemonės, kuriais gali naudotis liudytojai, kai nusprendžia (arba kvalifikuotas specialistas nusprendžia), jog jiems reikia papildomų priemonių parodymų davimui.

2. Rekomenduojamos pagalbinės priemonės (angl. *testimonial aids*)

Kai kuriuose šalyse, kaip Kanada ir Jungtinė Karalystė, buvo teisiškai įtvirtinta, kokiomis pagalbinėmis priemonėmis gali naudotis vaikas (asmuo iki 18 metų) teismo proceso metu, siekiant sumažinti patiriamą nerimą ir stresą. Šios priemonės yra praktiškai identiškos ir apima:

- publikos pašalinimą iš teismo posėdžių salės;
- girdėtų parodymų perpasakojimą (angl. *hearsay evidence*);
- gebėjimo duoti parodymus prezumpcija;
- informacijos viešinimo draudimą;
- ekranų kaip pagalbinės priemonės, naudojimą;
- draudimą save reprezentuojančiam kaltinamajam apklausti vaiką;
- palaikantį asmenį kaip pagalbinę priemonę;
- parodymų davimą ne iš teismo salės (naudojant tiesioginės transliacijos televiziją);
- įrašytų parodymų naudojimą.

Lietuvoje gi, vadovaujantis baudžiamojo proceso kodekso 280 straipsnio 3 dalimi, nepilnametis liudytojas, kuriam „dėl apklausos teisme gali būti psichinė trauma ar kitokių sunkių pasekmių, į teisiamąjį posėdį (...) nešaukiamas, o teisme balsu perskaitomi jo parodymai, duoti ikiteisminio tyrimo teisėjui“ (BPK, 280str. 3d.). Taigi kol kas užsienio šalių naudojamos pagalbinės priemonės ir jų oficialus įtvirtinimas įstatymuose, Lietuvos teisės sistemai yra tik pavyzdys ir siekiamybė.

Apžvelkime, kaip kiekviena iš rekomenduojamų pagalbinių priemonių gali padėti sumažinti vaiko patiriamą stresą teismo proceso metu. Jos gali būti naudojamos atskirai, arba derinant kelias priemones tarpusavyje.

2.1. Publikos pašalinimas iš teismo salės

Yra pastebėta, kad nepažįstamų žmonių buvimas teismo salėje gali padidinti vaiko jaučiamą įtampą (Köhnken, 2002, p.235). O jaučiama įtampa gali savo ruožtu padidinti vaiko norą kuo greičiau baigti posėdį, taip pat tai gali blaškyti vaiko dėmesį, trukdyti pilnai atsakinėti į užduodamus klausimus. Vaikas gali lengviau pasiduoti įtakai, atsakinėti į užduodamus klausimus vienu-dviem žodžiais arba tylėti. Todėl teismas gali pašalinti publiką arba konkrečius asmenis iš teismo salės, jei tų žmonių buvimas trukdo vaikui pilnai ir nuoširdžiai pasisakyti (Cunningham, Hurley, 2007, book 1, p.9).

Kai kuriuos vaikus gali bauginti kaltinamojo giminaičių ir draugų buvimas teismo salėje (Cunningham, Hurley, 2007, book 1, p.4).

2.2. Girdėtų parodymų perpasakojimas (angl. *hearsay evidence*)

Pagal bendras taisykles, liudytojas negali pasakoti apie tai, ko pats nėra patyręs arba apie tai, ką sakė kitas žmogus. Tai yra girdėtų parodymų taisyklė, kuri atsirado Anglijos bendrojoje teisėje septynioliktame amžiuje (Cunningham, Hurley, 2007, book 6, p.2). Tačiau ši bendra taisyklė turi išimčių.

Kai vaikas atskleidžia informaciją apie nusikaltimą bet negali duoti parodymų teisme nes yra per jaunas duoti parodymus, per nelyg traumuotas duoti parodymus, arba tuo atveju, kai parodymų davimas pats savaime būtų traumuojantis, informacijos gavėjui gali būti leista pakartoti vaiko pareiškimus teisme.

Tačiau ši priemonė yra kraštutinė, ir yra naudojama tik jei vaiko parodymai teisme yra nepriimtini, ir jei yra solidžių įrodymų, kurie remiasi psichologiniu įvertinimu, kad parodymų davimas teisme gali būti traumuojantis arba žalingas vaikui. Taigi, ši priemonė yra naudojama, kai nei viena iš rekomenduojamų apsauginių priemonių negali apsaugoti vaiko nuo teismo proceso metu patiriamo streso.

2.3. Gebėjimo duoti parodymus prezumpcija

Iki maždaug 1988, 1991 metų Anglijoje ir Velse į vaikus buvo žvelgiama kaip į nepatikimus liudytojus; jų sugebėjimas duoti parodymus būtinai turėjo būti įvertintas prieš jiems leidžiant duoti parodymus (Wade, 2002, p.219). Šiuos metu yra pripažįstama, kad jaunesni nei keturiolikos metų vaikai gali duoti parodymus. Tačiau jie turi sugebėti suprasti ir atsakyti į pateikiamus klausimus (ir pažadėti sakyti tiesą) (Cunningham, Hurley, 2007, book 1, p.9). Ypač svarbu išsiaiškinti, ar vaikas sugebės suprasti jam/jai užduodamus klausimus, kai vaikas yra labai jaunas. Dabar yra pripažįstama, kad net keturių ir penkių metų vaikai gali duoti parodymus teisme, jei jų kalbiniai ir kognityviniai sugebėjimai yra pakankami pateikti atsakymus į teisingumą dominančius klausimus ir suteikti svarbią informaciją. Žinoma, šiuo atveju labai svarbūs pasidaro faktoriai darantys įtaką vaiko parodymams: klausimų formulavimas, vaiko patiriamo streso bei įtampos mažinimas, vaiko paruošimas teismo procesui, motinos palaikymas ir kita. Kartais gali prireikti „tarpininko“ pagalbos, kuris padėtų perfrazuoti klausimą atsižvelgiant į vaiko amžių ir kognityvinius gebėjimus (Cunningham, Hurley, 2007, book 6, p.11). Tinkamai užduodami klausimai ne tik sumažina vaiko patiriamą stresą, bet ir padeda teismui išgauti tikslesnę bei patikimesnę informaciją.

2.4. Informacijos viešinimo draudimas

Jei bent vienas iš kaltinimų yra susijęs su lytiniais nusikaltimais, bet kuris liudytojas iki aštuoniolikos metų gali prašyti uždrausti informacijos sklaidimą ir teismas pasirašys atitinkamą įsakymą. Visų kitų teisės pažeidimų atvejais, teismas gali uždrausti liudytojo vardo ar bet kurios kitos

informacijos, galinčios padėti identifikuoti liudytoją, pavišimą (Cunningham, Hurley, 2007, book 1, p.9).

Tokių priemonių naudojimas yra suprantamas, nes pavišinus informaciją apie teismo proceso dalyvius, jie gali patirti viktimizaciją, susidurti su žiniasklaida, būti persekiojami arba kitaip bauginami, ir dėl to patirti dar didesnę stresą einant liudyti teisme.

2.5. Ekranas

Kalbant labai paprastai, ekranas, naudojamas kaip liudytojų pagalbinė priemonė, yra prietaisas, kuris sukuria barjerą tarp liudytojo ir kaltinamojo. Ekranas yra pastatomas prie liudytojo vietos taip, kad pats liudytojas nematytų kaltinamojo, o kaltinamasis turėtų galimybę matyti parodymus duodantį vaiką (vienpusiai ekranai). Šitaip yra sumažinamas stresas, kurį liudytojui vaikui sukelia kaltinamojo matymas parodymų davimo metu, tačiau vis dėlto liudytojas žino, kad kaltinamasis jį/ją mato ir yra teismo salėje.

Ekranų logika yra paprasta – ekranas padeda liudytojui labiau susikoncentruoti ties savo parodymais negu ties nerimu. Be to, ekranas mažina tokių trukdžių įtaką, kaip triukšmas bei judėjimas teismo salėje (Cunningham, Hurley, 2009, p. 56).

Ekranai yra patogūs naudojimui, nes skiriasi savo dydžiais ir konstrukcijomis, tad galima parinkti labiausiai tinkantį situacijai ir teismo salės sąlygoms. Ekranai yra naudojami, gavus teismo sutikimą, kai vaikas iš kelių siūlomų pagalbinių priemonių išsirenka būtent ekraną; kai vaikas pareiškia, kad negali liudyti kaltinamojo akivaizdoje, o ekranas yra vienintelė prieinama priemonė; kai vaikų teisės apsaugos darbuotojas nusprendžia, kad vaikas negali liudyti kaltinamojo akivaizdoje; kai vaikas nori liudyti teismo salėje, bet nenori matyti kaltinamojo; gali būti naudojami, kaip atsarginis planas, jei kartais vaikas paskutinę minutę nuspręstų, kad nenori matyti kaltinamojo teismo salėje (Cunningham, Hurley, 2007, Book 3, p.2). Taigi ekranai veiksmingai sumažina vaiko liudytojo nerimą, uždengiant kaltinamąjį ir yra patogūs naudojimui.

Yra skiriami keli pagrindiniai būdai, kaip ekranai gali uždengti kaltinamąjį nuo liudytojo, kiekvienas iš jų turi savo privalumų ir trūkumų. Renkantis ekraną, reikia atsižvelgti į konkrečios situacijos aplinkybes ir kaip įmanoma labiau stengtis pritaikyti ekraną prie vaiko poreikių.

Vienas iš variantų (žr. Priedas 1) yra, kai ekranas yra pritaikomas tiesiai prie liudytojo tribūnos arba yra pastatomas prie pat jos. Ekranas yra vienpusis. Tai reiškia, kad kaltinamasis mato duodantį parodymus vaiką, tačiau vaikas nemato kaltinamojo. Bazinis ekranas turi tik vieną priekinę pusę, o naujesni modeliai turi šonines puses papildomam uždengimui. Kartais kartu su vaiku už ekrano būna palaikantis asmuo (žr. Priedas 2), kurio funkcijos bus plačiau aptariamos toliau šiame darbe. Jis nuramina vaiką, kuris jaučiasi tarsi izoliuotas už ekrano. Palaikantis asmuo sėdi arti ir truputėli už liudytojo, bet

tokioje vietoje, kad jis būtų matomas kaltinamajam ir viešiemis teismo dalyviams. Tačiau šio varianto privalumai yra sumažinami, jei vaikas žvilgteli į kaltinamąjį einant link liudytojo tribūnos. Tokiu atveju galima tartis, kad liudytojas įeitų pro kitas duris, arba, kad kaltinamojo nebūtų teismo salėje vaikui įeinant ir išeinant.

Kitas ekrano naudojimo variantas (žr. Priedas 3) geriau apsaugo vaiką nuo galimo susidūrimo akis į akis su kaltinamuoju. Šiuo atveju yra naudojama tiesioginė transliacija per televiziją (žr. „Parodymų davimas ne iš teismo salės“) liudytojui duodant parodymus iš teismo salės. Teismo salėje yra televizijos ekranas, į kurį yra parduodamas vaizdas iš kameros nukreiptos į vaiką liudytoją. Vaikas ir jį palaikantis asmuo sėdi aptvertoje ekranais zonoje, dažniausiai teismo salės priekyje. Teisėjas tiesiogiai mato vaiką, o kiti teismo dalyviai mato vaiką didžiuliam televizijos ekrane.

Taigi, ekrano naudojimas padeda vaikams duoti parodymus teismo salėje, kaltinamojo akivaizdoje, mažina stresą ir gali vaikui atrodyti kaip fizinė apsauga. Tačiau yra keli dalykai, kurie vaikams nepatinka. Ekranas gali uždengti ne tik kaltinamąjį bet ir dalį palaikančių asmenų esančių teismo salėje, o žinojimas apie kaltinamojo buvimą teismo salėje sukelia įtampą (Cunningham, Hurley, 2007, book 3, p. 14). Todėl, prieš naudojantis šia pagalbine priemone, reikia atsižvelgti į visas teigiamas ir neigiamas ekrano savybes, bei išsamiai paaiškinti tai vaikui arba asmeniui, kuris parenka tinkamiausią pagalbinę priemonę.

2.6. Draudimas save reprezentuojančiam kaltinamajam apklausti vaiką

Remiantis prokuroro arba liudytojo prašymu teisėjas gali uždrausti save reprezentuojančiam kaltinamajam apklausti vaiką. Akivaizdu, kad ši priemonė remiasi tuo faktu, jog didžiausią stresą teismo proceso metu vaikui sukelia būtent susidūrimas su kaltinamuoju (Cashmore, 2002, p.205, Köhnken, 2002, p. 234, Cunningham, Hurley, 2007, book 1, p. 6, Edelstein et al, 2002, p. 264). Todėl draudimas jam pačiam apklausti vaiką, yra logiškas vaiko teismo proceso metu patiriamo streso mažinimo būdas.

2.7. Palaikantis asmuo

Edelstein ir jo kolegos nustatė, kad motiniško palaikymo trūkumas padidina vaiko kančias (Edelstein et al, 2002, p. 265). Taigi leidimas vaikui pasirinkti pažįstamą suaugusį asmenį, kuriuo jis/ji pasitiki, yra paprastas ir patogus būdas sumažinti vaiko jaučiamą įtampą ir padėti jam susikaupti (Cunningham, Hurley, 2007, book 5, p.2). Palaikantis asmuo gali vaikui suteikti emocinį palaikymą iki, po ir teismo proceso metu, taip pat padėti sumažinti stresą ir įtampą, be to, nuraminti ir padidinti vaiko saugumo jausmą. Kai vaikai jaučiasi saugiai ir yra mažiau sunerimę, jie pateikia kokybiškesnius parodymus. (Cunningham, Hurley, 2007, book 5, p.3). Todėl vaikui paprašius palaikančio asmens

buvimo šalia tesimo proceso metu, dažniausiai teismas duoda leidimą, jei tik tai netrukdo teisingumo vykdymui (Cunningham, Hurley, 2007, book 5, p.2).

Nors palaikančio asmens naudojimas vaiko patiriamo streso mažinimui turi savo privalumų, bet tai nepašalina reikalingumo paruošti vaiką teismo procesui arba pagalbos iš nusikaltimų aukų paramos tarnybos. Be to, tai nepašalina tokių stresorių kaip kaltinamojo matymas ir parodymų davimas atvirame teisme. Taigi neverta apsiriboti tik palaikančio asmens pagalba, gerai jei tai yra dalis naudojamų pagalbinių priemonių.

2.8. Liudijimas už teismo salės

Gali kilti tokių situacijų, kai vaikas dėl tam tikrų priežasčių negali liudyti teismo salėje. Tokiais atvejais vaiko parodymai gali būti išklausyti teismo proceso metu, naudojant uždaro grandinės vaizdo sistemas (Closed-circuit video systems) arba kitas tele-parodymų formas. Šios pagalbines priemones naudojimas leidžia išklausyti vaiko parodymus, kurie kitu atveju liktų neišgirsti (Cunningham, Hurley, 2007, book 2, p.2). Vaikai taip pat yra prieinami apklausai. Jie gali duoti parodymus iš kito kambario, esančio teismo rūmuose, arba iš kito pastato, arba net iš tolimos dislokacijos, tokios kaip kita šalis ar tolimos apylinkės. Tai reiškia, kad vaikui nereikia būti oficialioje teismo salės aplinkoje arba kaltinamojo akivaizdoje, kas suderina du pagrindinius vaiko liudytojo rūpesčius dėl parodymų davimo (Cashmore, 2002, p. 234).

Tiesioginės transliacijos televizija, naudojamą liudijimams už teismo salės, tiksliau būtų vadinti tiesioginės transliacijos vaizdu, kadangi nevyksta transliacijos susijusios su televizija: monitorius ir kameras teismo salėje ir patalpoje, iš kuriuos yra duodami parodymai, yra sujungti bendrais laidais, tai sukuria „uždara grandinę“ (Cunningham, Hurley, 2007, book 2, p. 5).

Tiesioginės transliacijos televizija yra naudinga, nes aprėpia kelis vaikui sukeliama streso aspektus. Vaikas nemato ir negirdi kaltinamojo, kurio balsas, išorė ar neverbalinis elgesys gali gąsdinti vaiką arba sukelti su nusikaltimu susijusius traumuojančius prisiminimus. Vaikui yra lengviau susikaupti, padidėja tikimybė, kad po pertraukos jis sugrįš duoti parodymus. Be to, vaikas virtualiai yra teismo salėje: teisėjas, prisiekusieji, teismo darbuotojai, kaltinamasis ir publika gali matyti ir girdėti vaiko parodymus (vaiko elgesys yra ypač gerai matomas dideliuose ekranuose).

Tele-parodymai apima kelis būdus tiesioginei dvišalės viena laikės vizualinės ir žodinės komunikacijos transliacijai. Transliacija turi būti patikima nepriklausomai nuo to, ar naudojama uždaro grandinės vaizdo jungtis, vietinis tinklas, telefono linijos, kabeliai, ar Interneto ryšiai. Jei visos technologijos tvarkingai veikia, žmonės iš teismo salės gali išklausyti parodymus, kuriuos duoda iš kito kambario, kito pastato, ar kito teritorinio vieneto (Cunningham, Hurley, 2007, book 2, p. 5).

Yra keli būdai, kaip gali vykti parodymų davimas per tiesioginę transliaciją. Tačiau yra keliami bendri reikalavimai visiems tele-parodymams (Cunningham, Hurley, 2007, book 2, p.6):

- visi esantys teismo salėje turi matyti ir girdėti liudytoją iš ekrano (-u);
- liudytojas turi matyti ir girdėti teisėją (taip pat prokurorą ir advokatą, jei jie yra teismo salėje);
- vaikas nemato ir negirdi kaltinamojo, kol duoda parodymus;
- teismas turi būti įsitikinęs, kad niekas nemoko ir neskatina vaiko iš „už kameros“. Patikimas asmuo (toks, kaip aukos palaikymo asmuo gali sėdėti šalia vaiko ir paprastai to asmens vaidas turi būti gerai matomas);
- kai vaikas duoda parodymus per uždaros grandinės vaizdo ryšį, prokuroras ir advokatas sėdės arba parodymų kambaryje, arba teismo salėje. Pasirinkimas priklauso nuo propaguojamos praktikos ir vaiko poreikių, parodymų kambario didumas priklauso nuo Teismo sprendimo;
- kaltinamasis turi turėti galimybę pasitarti su savo advokatu.

Taigi teismo salė bei kambarys, iš kurio vyksta parodymų davimas turi būti tinkamai parengti šiai procedūrai.

Vaikui ši priemonė gali būti ypač naudinga, nes matyti kaltinamąjį gali sukelti daug kančių, sukelti traumos reakcijas, o tam tikri kaltinamojo žvilgsniai ar veido mimika gali nutylinti vaiką. Pats buvimas kaltinamojo akivaizdoje gali kelti susirūpinimą dėl saugumo, vaikas gali nepatogiai jaustis kaltinamojo giminaičių akivaizdoje. Be to, formali teismo salės aplinka gali atrodyti nedraugiška (Cunningham, Hurley, 2007, book 2, p.22). Nors kai kurie vaikai laiko susitikimą su kaltinamuoju kaip suteikiantį daugiau stiprybės, tačiau daugumai ši priemonė yra labai naudinga ir padeda išvengti didelio streso, bei leidžia teismui išklausti svarbius parodymus.

2.9. Įrašytų parodymų naudojimas

Įsitikinimas, kad parodymų davimas teisme gali būti žalingas vaikui, paskatino kelias šalis leisti naudoti įrašytus parodymus teisme (Edelstein et al, 2002, p. 270). Vaizdo technologijų naudojimas leidžia sumažinti kai kuriuos sunkumus, su kuriais susiduria vaikas liudytojas teismo proceso metu. Remiantis tyrimais, tai gali palengvinti vaiko parodymų davimą ir padidinti jo/jos parodymų patikimumą (Cashmore, 2002, p. 214). Pagrindinis vaiko parodymų įrašymo tikslas yra pabandyti sumažinti vaiko apklausos kartų skaičių, kad pašalintų parodymų davimo traumą (Cashmore, 2002, p. 210). Edelstein ir kolegės taip pat pažymi, kad vaiko apklausos įrašymas gali padėti užkirsti kelią tolimesniam distresui, kuris yra sukliamas vaikui, dalyvaujančiam teismo procese. Jie priduria, kad jei pirma vaiko apklausa yra įrašoma, papildomų apklausų gali neprireikti (Edelstein et al, 2002, p. 270).

Vaiko apklausos įrašo tikslas yra išsaugoti ankstesnius vaiko parodymus apie nusikaltimą, kadangi tarp pareiškimo ir teismo proceso gali praeiti nemažai laiko. Vaiko apklausos įrašas yra pristatomas teismo proceso metu kaip įrodymas prieš apklausiant vaiką. Vaikas turi sutikti su savo duotais parodymais, kurie buvo įrašyti. Tuomet pereinama prie parodymų davimo teisme. Įrašo su parodymais pristatymas sutrumpina vaiko parodymų davimo laiką ir vaiko susidūrimo su stresą sukeliančiais faktoriais laiką (Cunningham, Hurley, 2007, book 4, p.4).

Nors vaikui yra naudingas jo/jos apklausos įrašymas, tačiau yra kelios kliūtys, kurios riboja šio metodo paplitimą: dažnai prokurorai tiesiog nenori pateikti įrašytų parodymų, tai gali būti palaikyta kaltinamojo teisės susitikti su savo kaltintoju ribojimas, be to, kai kurie tyrimai rodo, kad teisėjai labiau tikės vaiko parodymais ir bus linkę pripažinti kaltu, kai vaikas duoda parodymus gyvai negu kai yra pristatomi įrašyti vaikų parodymai (Edelstein et al, 2002, p. 271). Be to, yra ir kitų apribojimų. Cashmore (2002, p. 236) rašo, kad yra reikalinga, kad vaiko apklausą, kuri yra įrašoma, vykdytų teisėjas, bei kaltinamasis ar jo advokatas turėjo galimybę dalyvauti apklausoje. Tik šiuo atveju vaiko apklausos įrašą galimą pristatyti kaip įrodymus.

Nors vaiko parodymų įrašas yra naudingas kaip įrodymas ir sutrumpina vaiko apklausos teismo salėje laiką, tačiau duotų parodymų peržiūra gali priversti iš naujo patirti nemalonių išgyvenimų susijusių su nusikaltimu. Tačiau vaikams ši peržiūra gali būti naudinga kaip atminties atgaivinimo priemonė (Wade, 2002, p.224).

3. IŠVADOS

Per pastaruosius kelis dešimtmečius pasirodę straipsniai, kurie rodo, jog vaikai, dalyvavę teismo procese kaip aukos seksualinio išnaudojimo bylose, gali patirti padidintą emocinį ir elgesio distresą, ypač teismo proceso metu ir netrukus po jo (Edelstein et al, 2002, p.274), pastūmėjo kai kurių šalių teismo proceso pokyčius, kurie yra tiesiogiai susiję su vaikų liudytojų apsauga nuo streso, patiriamo teismo proceso metu. Be to, buvo atsižvelgta ir į tai, kad vaikai liudytojais patiriantys mažiau streso gali pateikti pilnesnę ir tikslesnę informaciją (Cashmore, 2002, p. 208).

Taigi siūlomų pagalbinių priemonių apžvalga parodė, kad daugelis iš jų padeda vaikams sumažinti teismo proceso metu stresą. Pasirinkimas priklauso nuo vaiko ypatumų bei priemonių prieinamumo.

Ypatingą vietą tarp pagalbinių priemonių užima vaiko susidūrimo su kaltinamuoju pašalinimas. Ekranai, tele-parodymai ir jų variacijos siekia vieno tikslo – sumažinti vaiko patiriamą stresą, kurio vienas svarbiausių šaltinių yra būtent tiesioginis susidūrimas su kaltinamuoju (Köhnken, 2002, p. 234, Cunningham, Hurley, 2007, book 1, p. 6, Edelstein et al, 2002, p. 264).

Liudytojų ekranai, naudojami uždengti nuo liudijančio vaiko kaltinamąjį, yra patogūs, lengvi, prieinami ir sukuriant barjerą tarp vaiko ir kaltinamojo, suteikia saugumo pojūtį. Tačiau ekranas yra tinkamas, kas susidūrimas su kaltinamuoju nesukelia streso, dėl kurio vaikas visiškai negalėtų liudyti, apsaugant vaiką nuo kaltinamojo matymas, ekranas padeda susikaupti ties teismui svarbia informacija, o ne ties įtampa. Bet jei vaikui sukelia didelį nerimą net žinojimas, kad kaltinamasis yra toje pačioje patalpoje, jei vaikas yra emociškai jautrus, tuomet galima svarstyti apie kitų pagalbinių priemonių naudojimas.

Viena iš alternatyvių pagalbinių priemonių yra tiesioginė parodymų transliacija į teismo salę iš kitos vietos, kuri gali būti teismo salėje, kitame pastate, arba nutolusiame rajone. Vaikas, duodantis parodymus ne iš teismo gali išvengti susidūrimo su kaltinamuoju bei jį palaikančiais asmenimis, nesusiduria su oficialia teismo aplinka, kuri gali pasirodyti esanti nedraugiška. Šitaip vaikas išvengia didelio streso ir jaučia mažesnę įtampą.

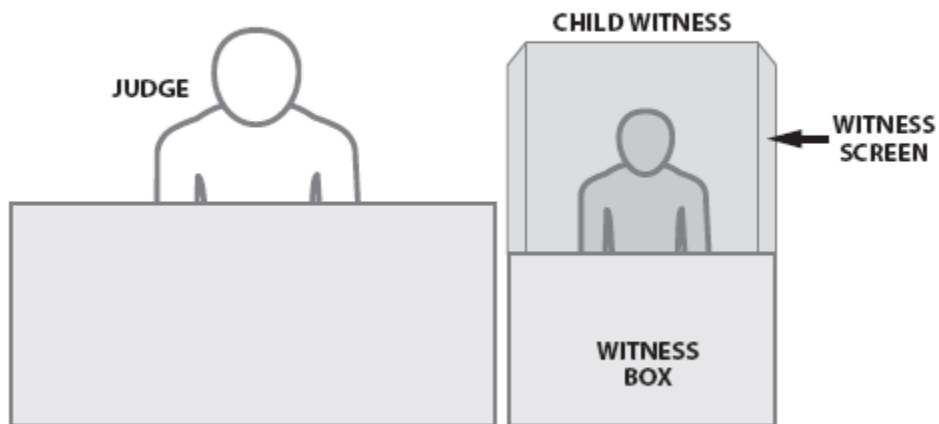
Pokyčiai tyrimo bei teismo proceso procedūrose yra skirtos pabandyti prisitaikyti prie vaikų poreikių, tuo pat metu nepažeidžiant kaltinamojo teisių (Cashmore, 2002, p. 203). Šia prielaida remiasi ir pagalbinių priemonių įvairumas. Nors yra ne viena siūloma priemonė, bet nei viena iš jų negali pilnai pašalinti patiriamo streso. Tačiau vis dėlto jos sumažina vaiko patiriamą stresą ir leidžia dalyvauti teismo procese, vienu ar kitu būdu teikiant svarbius parodymus.

4. LITERATŪRA

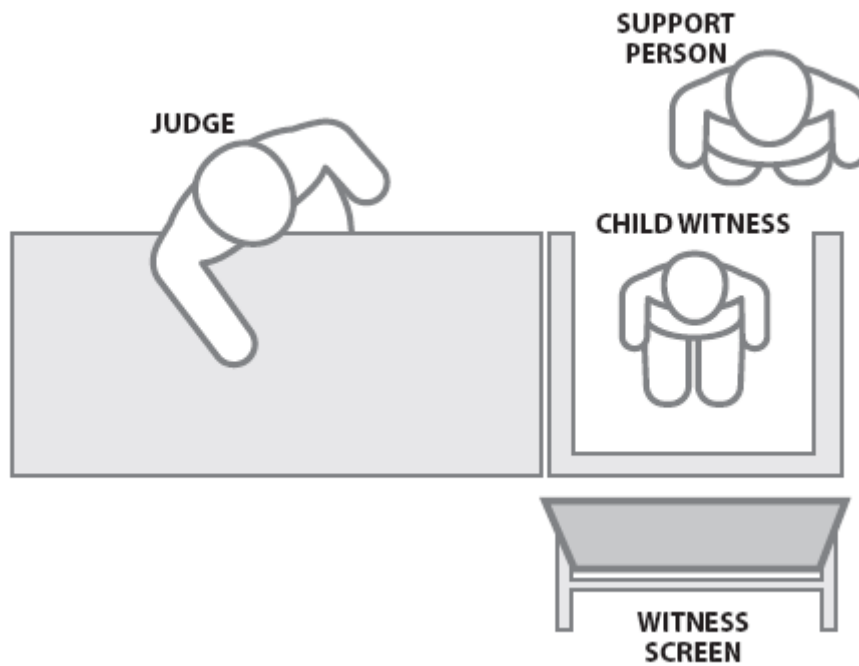
1. Cashmore J. Innovative Procedures for Child Witnesses // Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice / Ed. by H.L. Westcott, G.M. Davies, R.H.C. Bull. Chichester, 2002.
2. Cunningham A., Hurley P., Journey to Justice, 2009 [žiūrėta 2009 10 27] Prieiga per internetą: http://www.lfcc.on.ca/Journey_to_Justice.pdf
3. Cunningham A., Hurley P., Overview of Issues Related to Child Testimony // A Full and Candid account, book 1, 2007 [žiūrėta 2009 10 27] Prieiga per internetą: http://www.lfcc.on.ca/1_Overview.pdf
4. Cunningham A., Hurley P., Testimony Outside the Courtroom // A Full and Candid account, book 2, 2007 [žiūrėta 2009 10 27] Prieiga per internetą: http://www.lfcc.on.ca/2_OutsideCourtroom.pdf
5. Cunningham A., Hurley P., Witness Screens // A Full and Candid account, book 3, 2007 [žiūrėta 2009 10 27] Prieiga per internetą: http://www.lfcc.on.ca/3_WitnessScreens.pdf
6. Cunningham A., Hurley P., Video-recorded Evidence // A Full and Candid account, book 4, 2007 [žiūrėta 2009 10 27] Prieiga per internetą: http://www.lfcc.on.ca/4_VideorecordedEvidence.pdf
7. Cunningham A., Hurley P., Designated Support person // A Full and Candid account, book 5, 2007 [žiūrėta 2009 10 27] Prieiga per internetą: http://www.lfcc.on.ca/5_SupportPerson.pdf
8. Cunningham A., Hurley P., Hearsay Evidence and Children // A Full and Candid account, book 6, 2007 [žiūrėta 2009 10 27] Prieiga per internetą: http://www.lfcc.on.ca/6_HearsayEvidence.pdf
9. Edelstein R., Goodman G., Ghetti S., Weede Alexander K., Quas J., Redlich A., Schaaf J., Cordon I. Child Witnesses' Experiences Post-court: Effects of Legal Involvement // Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice / Ed. by H.L. Westcott, G.M. Davies, R.H.C. Bull. Chichester, 2002.
10. Esam B. Young witnesses: Still No Justice // Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice / Ed. by H.L. Westcott, G.M. Davies, R.H.C. Bull. Chichester, 2002.
11. Köhnken G. A German Perspective on Children's Testimony // Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice / Ed. by H.L. Westcott, G.M. Davies, R.H.C. Bull. Chichester, 2002.
12. Wade A. New Measures and New Challenges: Children's Experiences of the Court Process // Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice / Ed. by H.L. Westcott, G.M. Davies, R.H.C. Bull. Chichester, 2002.

5. PRIEDAI

1 Priedas. Situacija, kai vaikas yra atribotas ekranu.

2 Priedas. Situacija, kai kartu su vaiku už ekrano sėdi palaikantis asmuo.

3 Priedas. Situacija, kai yra naudojamos dvi pagalbinės priemonės: ekranas ir tiesioginė transliacija.

